

Konzultoval s vámi Josef Záda svůj koncept obnovy zámku, jeho interiérů apod.?

Samozřejmě jsem se snažil Zádu svými skromnými silami v jeho snažení podporovat. Hovořili jsme spolu o kvalitě interiérů zámku, o významu valdštejnské obrazárny, o vrcholové reprezentační legendě, tedy o tom valdštejnském předkovi, který měl dvacet čtyři synů – jak to udělal, nevím, protože všichni byli vždycky zobrazováni ve stejném věku.

On si mě Záda vždycky pozval na pohovor. Jednou na mě udělal uvědoměle takovou malou past, s nechtěnými důsledky. Potřeboval jsem se vrátit ten večer do Prahy. Hovořili jsme a zapomněli na čas, a pak mi řekl, že už do Prahy nic nejede. Zajistil mi pokoj v hotelu. Pokračovali jsme u něho doma, pozval mě na večeři. Nakonec to skončilo celkem legračně. Dostavil jsem se k hotelu, ale v době, kdy už byl uzavřený. Vedle hotelu ale byla stanice veřejné bezpečnosti. A tak mi za přímé asistence „příslušníků“ pomohli se do toho hotelu dostat nějakým okénkem přímo z té policejní budovy. Tímto způsobem jsem se doslova „vkradl“ do hotelu, aniž by kdokoliv chtěl nějakou legitimaci.

V roce 1964 se vám podařilo prosadit částečnou obnovu valdštejnské galerie s instalací v deseti místnostech pravé části zámku.

To duchcovské vybavení bylo tehdy deponováno do zámku v Doksech, odtud se zase postupně vracelo na své původní místo. Některé obrazy se ještě předtím z Doks dostaly do Národní galerie, kde nebyly nikdy využity. Jako pracovník galerie jsem měl za sebou už výraznou publikační činnost a dobré kontakty, přátelil jsem se s ředitelem Österreichischen Galerie ve Vídni Fritzem Novotným a s jeho náměstkem a pozdějším ředitelem Hansem Aurenhammerem, tak to nebyl zas tak složitý úkol. Přišli jsme ale k těmto obrazům jako k syrovému a nezpracovanému materiálu, který bylo třeba nějak uspořádat. Na této instalaci jsem spolupracoval ještě s historikem umění Eduardem Alexandrem Šafaříkem. Spolu jsme také následně v roce 1967 vydali takový malý katalog zámecké sbírky obrazů s názvem *Zámecká obrazárna v Duchcově*.

Jaké obrazy vás nejvíce upoutaly?

Jednak dvě díla od Paula Trogera, proslulého rakouského malíře pozdního baroka, která jsem tehdy publikoval v *Mitteilungen der Österreichischen Galerie*, tedy poměrně významné odborné platformě. Zaujal mě ale také obraz, který byl potom mimo Duchcov a teď vůbec nevím, co s ním je. Napsal jsem o něm poměrně dost rozsáhlý článek, který vyšel v německém jazyce v časopise *Umění* pod názvem *Amor omnibus idem* (Láska je společná všem). Je to ikonograficky nesmírně zajímavý výjev, téma je prakticky jinde neznámo. Dílo pochází od Karla van Mandera, rudolfince, vlámského malíře, který nebyl třeskutě nějak nadaný, nějak prvořadý, ale věnoval se hodně literárním projevům a dovedl formulovat jasně, programově. Patří proto k významným osobnostem epochy. Ten název

Amor omnibus idem, to je citát z Vergília. Láska na tom vyobrazení prochází všemi patry bytí až mezi bohy, kteří jsou jí (za pomoci amorettů) odzbrojováni, jsou jim odebírány atributy, stávají se bezmocnými a propadají lásce samotné. Neznám druhé vyobrazení tohoto typu, takže když jsem v jednámdesátém roce měl možnost se přednáškově představit na The Courtauld Institute of Art v Londýně, navrhl jsem právě toto téma. Další rudolfínský obraz z duchcovského zámku, pocházející také přímo z císařovy sbírky, byla *Venuše s Marsem* od Bartholomea Sprangera. Tehdy dílo publikovala naše stěžejní znalkyně rudolfínského umění Eliška Fučíková.

A jaká máte v Duchcově nejraději místa?

Duchcov byl pro mě vždycky srdeční záležitost. Je tam krajina vzrušivá asi pro každého barokáře. Prioritní je skutečně to úžasné krajinné zasazení. Duchcov sám o sobě je fantastický pomník českého baroka, které zde reprezentují ty největší osobnosti jako Ma-they, Canevale, Braun a jeho dílna.

Mým nejmilejším místem ale byla Knížecí zahrada. Byla tam socha Fortuny, ke které jsem se vždy vracel. Budiž to znamení šťastné budoucnosti Duchcova.

Má na ni Duchcov šanci?

Věřím tomu. Jsem přesvědčen, že jsou tací, kteří budou Duchcov jako klenot dále vybrušovat do někdejší krásy a významu. Znal jsem a znám takové a věřím, že přijdou další.

Šárka KOUKALOVÁ

Odkaz Josefa Zády pro památkovou péči

Duchcovského patriota Josefa Zádu (23. 10. 1923 – 27. 3. 2002) je možné považovat za jednu ze stěžejních regionálních osobností, které se výrazným způsobem zasloužily o ochranu kulturního dědictví v temném období naší novodobé historie. Biblické přísloví, že záchranou jednoho života se zachrání celý svět, můžeme s nadsázkou vztáhnout i na účinek odkazu Josefa Zády v historii památkové péče. Přestože nepatřil přímo k odborníkům v tomto oboru, jeho zásluhy o zachování historické podstaty místa, o jeho památky a kulturní krajinu vzbuzovaly úctu mnoha specialistů u nás i ve světě. Svým působením v městské samosprávě, na postu místostarosty (1960–1967) a posléze starosty (respektive předsedy MNV, 1968–1973) města Duchcova¹ se dokázal obratným diplomatickým jednáním postavit mocné důlní společnosti a zachránit část města a zámku před tehdejší svévolnou těžební činností.

Podle slov Pavla Koukala „doslova hlídal doly, aby dodržovaly vůči městu své závazky, nepřekračovaly závazné kóty okolních výsypek“.² S tím souvisel například vznik a následně obhajoba národní kulturní pa-

1

Obr. 1. Josef Záda při slavnostním otevření duchcovského pavilónu v roce 1983. Foto: soukromá sbírka Pavla Koukala.

mátky Duchcovského viaduktu v 60. letech 20. století. Doly se snažily o zrušení jejího památkového statusu, aby mohly pokračovat v další důlní činnosti v intravilánu města. Zádou vedený Duchcov ale zaujal nekompromisní stanovisko, což dobře dokládá výňatek z usnesení pléna MNV v Duchcově ze 4. dubna 1968, které Záda jako předseda zaštilil: „Plenární zasedání s Vaším návrhem na zrušení národní kulturní památky v Duchcově zásadně nesouhlasí a přijalo usnesení, zamítnout jakékoliv další pokusy o její narušení. Plenární zasedání dále konstatovalo, že vinou důlní činnosti bylo narušeno město ze všech stran, dokladem toho je zámecká zahrada, vodní toky, zamokřené oblasti v Křinci a Bažantnici. Rovněž z vyšších orgánů nebyla věnována péče o celkové životní prostředí města. Teprve vládní usnesení 1077 ze dne 21. 12. 1963 dalo občanům jistotu a důvěru existenci města. Není třeba zdůrazňovat jeho historický význam, který Vy sami dobře znáte, naopak očekávali jsme od Vás návrh na důstojnou úpravu okolí Viaduktu. Váš návrh na zru-

■ Poznámky

- 1 Jiří Wolf, Za Josefem Zádou, *Archivní časopis* LII, 2002, s. 173–174.
- 2 Pavel Koukal, Odkaz patriota Josefa Zády, *Duchcovské noviny* XIX, 2013, říjen, s. 21.
- 3 Rada MěstNV Duchcov, 4. dubna 1968, podepsáni Jaroslav Vrkoslav, tajemník MNV, Josef Záda, předseda MNV. Viz NPÚ, ÚOP Ústí nad Labem, spisový archiv, karton Duchcov, spis Duchcovský viadukt. – Čeněk Pýcha, *Krajina vzpomínání duchcovského viaduktu. Socialistická ideologie v mikrohistorické perspektivě* (bakalářská práce), Ústav hospodářských a sociálních dějin FF UK v Praze, Praha 2012. – Národní kulturní památka Duchcovský viadukt byla zrušena až v roce 1995 (kulturní památkou je dodnes).

šení této národní kulturní památky je v příkrém rozporu se státní disciplínou.³

Velké úsilí Josef Záda věnoval rehabilitaci města, značně poškozeného nepřiměřenými důlními zásahy. Jeho hlavní zájem se soustředil na obnovu zámku, nejdůležitější duchcovské kulturní památky, který se zčásti podařilo zpřístupnit veřejnosti v roce 1965, a dále na revitalizaci knížecí zahrady nebo zbytečně vydolované osově partie zámeckého parku. Značnou pozornost také věnoval záchraně uměleckých pozůstatků ze zbořeného duchcovského špitálu. Inicioval a vedl složitá jednání o reinstalaci sochařských děl a především vzácné Reinerovy fresky, jejíž části byly mnoho let provizorně uloženy v bednách. Výsledkem jeho snah byla stavba nového pavilónu pod vedením SÚRPMO podle architektonického návrhu prof. Ing. arch. Jana Sokola, který se dlouhodobě věnoval rekonstrukcím památkových objektů, z roku 1966. Pavilón byl dokončen a zpřístupněn až na počátku 80. let 20. století. Že se vše dotáhlo do konce, bylo podle Jana Sokola přímo „malým zázrakem“, za kterým stál „místní pracovník, kterému se podařilo po dlouholetém úsilí, po mnoha překážkách, které trpělivě překonával, uskutěčnit, co si předsevzal. Nebýt jeho, i zde by zůstal plán na papíře a freska na definitivně ztvrdlé podložce by byla ztracena“.⁴ Je nutné podotknout, že v pozdějším věku Josef Záda letitou neúdržbou a chátráním pavilónu velmi trpěl.

Ža pozornost stojí také významný výsledek Žádovými mnohaleté práce, týkající se zlepšení zdejšího životního prostředí – Krajinná studie Duchcovska, první dokument tohoto druhu v okrese a kraji.

Ke zvýšení prestiže města Duchcova pak Záda podnikl ještě jeden mimořádně důležitý krok – založil a dále propagoval mezinárodní casanovistické centrum v Duchcově, zejména ve spolupráci s prof. Josefem Polišenským a světovými casanovistickými kapacitami, jako například nizozemským badatelem Marcem Leeflangem nebo Finem Eerem Saarenheimem.

Ža velký přínos pro Duchcov získal Záda dne 20. září 1994 titul čestného občana města Duchcova. Dne 19. října 2016 mu pak byla slavnostně odhalena pamětní deska na budově muzea,⁵ k jehož obnově velkou měrou přispěl. Nejpodstatnější a v mnohém inspirativní je jeho odkaz, nesmazatelně vepsaný do historie Duchcova, kdysi jednoho z nejvýstavnějších měst v Čechách. V širším úhlu pohledu mají osobnosti takového formátu, ač z hlediska oboru laici, vždy nezastupitelné místo v dějinách památkové péče.

Šárka KOUKALOVÁ

■ Poznámky

4 Jan Sokol, *Dlouhá léta s architekturou*, Praha 1996, s. 73.

5 Slavnostní odhalení pamětní desky Josefu Žádovi, *Duchcovské noviny*, roč. 22, prosinec 2016, s. 2.

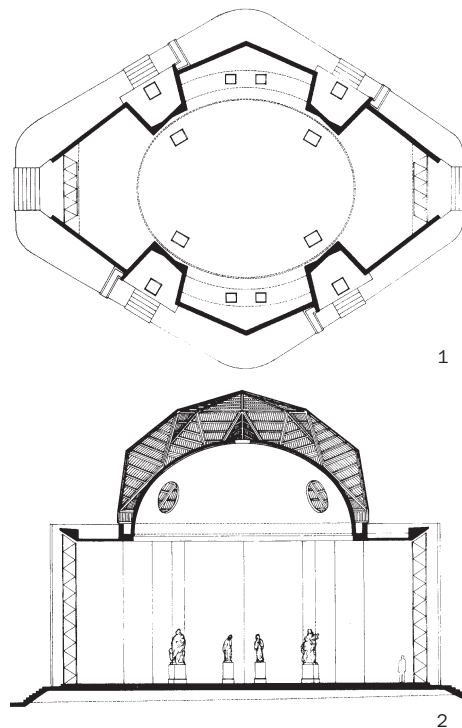
Pavilón pro Reinerovu fresku v Duchcově. Unikátní kulturní památka

Příběh Reinerovy fresky ze špitální kaple Nanebevzetí Panny Marie v Duchcově by nevymyslel nikdo barvitěji, než jak ho rozehrál život sám. Přestože by obsáhl mnoho stran textu, pro informativní pohled na jeho současný stav postačí věnovat pozornost jeho historii pouze v základním nástinu.

Na začátku je nutné zmínit velkolepou barokní kompozici valdštejnského hraběcího špitálu s centrální kaplí z let 1716–1728 (František Maxmilián Kaňka, dříve připisováno Oktaviánu Broggiovi), který byl vybudován naproti zámku ze 17. století podle návrhu arch. J. B. Matheye, a to v rámci honosné zámecké zahrady s bohatstvím sochařské výzdoby (původně padesát sedm soch v exteriéru zámku a jeho okolí, většinou z dílny Matyáše Bernarda Brauna) a vodních prvků. Kupoli oválné špitální kaple zdobila freska Nejsvětější Trojice s Assumptou a anděly od Václava Vavřince Reinerova z roku 1728, jedno z nejlepších děl proslulého malíře.

Zámecká zahrada v 19. století prošla zásadní změnou koncepce a historie poznamenala i špitální budovu, která v poslední etapě své existence trpěla dlouhodobou neúdržbou. Rozhodující pro osud těchto památek ale byl rok 1955. Tehdy československá vláda, navzdory protestům odborné veřejnosti, rozhodla o demolici vzácného barokního hospitálu a vydolování hlavní části zámecké zahrady s tím, že bude zachována Reinerova freska a sochařská výzdoba. Ve velmi krátkém období, od jara do podzimu roku 1956, byla proto freska snímána týmem restaurátorů novou a v našich podmínkách dosud nevyzkoušenou metodou, vycházející z italské techniky strappo (oddělení a sejmutí finální tenké vrstvy omítky s malbou). O dva roky později byl hospitál zdemolován, přičemž krátce poté vyšlo najevo, že údaje o vydatnosti uhelné sloje v jeho blízkosti byly účelově zfalšované a že unikátní památka ustoupila důlní těžbě zcela zbytečně.

Díly fresky v počtu přes 538 kusů (uváděno také 549 kusů)¹ čekaly pětadvacet let v bednách, než byly znovu osazeny na nové místo. Paradoxem je, že právě v roce 1958, kdy byl špitál likvidován, Československo na světové výstavě Expo v Bruselu prezentovalo své nejceněnější památky a péči o ně, mimo jiné údajně i fragmenty tohoto Reinerova díla.² V roce 1966 pak byl jeden díl fresky s andělky představen na výstavě umění českého baroka v Miláně a její větší část také na světové výstavě v Montrealu o rok později. V té době se jednalo o budoucím umístění fresky – projekt nové budovy, výstavního pavilónu, nakonec vznikl roku 1966 pod záštitou SÚRPMO (Státního ústavu pro rekonstrukci památkových měst a objektů v Praze) podle architektonického návrhu prof. Ing. arch. Jana Sokola (mj. stážisty v Paříži u Le Corbusiera) a podle

Obr. 1. Jan Sokol, návrh duchcovského pavilónu pro Reinerovu fresku, půdorys, 60. léta 20. století. Převzato z: Sokol (pozn. 9).

Obr. 2. Jan Sokol, návrh duchcovského pavilónu pro Reinerovu fresku, podélný řez, 60. léta 20. století. Převzato z: Sokol (pozn. 9).

prováděcího projektu akad. arch. Miroslava Buriana a dalších odborníků.

Podle vzpomínek architekta Sokola „návrh vyhovoval památkářům i investorovi, byl velmi úspěšný. Ale právě proto nebylo možno sehnat výrobu, podniky se vymlouvaly na neobvyklou technologii. O věci rozhodovala vláda, tak i tak. A tu se stalo, že v krátkém období, když nafta zatlačila hnědé uhlí, stavby se ujal podnik severočeských dolů (...) Na rozkaz a neochotně, ale nakonec se zájmem o něco nového a stavebně zajímavého“.³ Patří k dalším paradoxům doby, že náročnou stavbu tedy nakonec realizoval generální dodavatel výstavby Dolů Julia Fučíka v Bělině, Inženýrské a průmyslové stavby Praha.

■ Poznámky

1 Jiří Blažej, Zpráva o snímání nástěnné malby Václava Vavřince Reinerova z kupole špitální kaple v Duchcově, in: Pavel Koukal, *Pavilón pro Reinerovu fresku v Duchcově*, Duchcov 1982.

2 Tato informace pochází ze vzpomínek pamětníků (např. Pavla Preisse) a zatím se jí nepodařilo archivně doložit, vyžaduje proto další bádání.

3 Jan Sokol, *Dlouhá léta s architekturou*, Praha 1996, s. 72.